

НАУЧНОМ ВЕЋУ МЕДИЦИНСКОГ ФАКУЛТЕТА

УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

На седници Научног већа Медицинског факултета, Универзитета у Београду, одржаној дана 18.04.2019. године, број 9700/03 ЈБ, именована је Комисија за оцену завршене докторске дисертације под насловом:

**„ФАКТОРИ КОЈИ ДОПРИНОСЕ РАЗЛИКАМА У РАСТУ И СТАЊУ
УХРАЊЕНОСТИ ДЕЦЕ ДО ПЕТ ГОДИНА СТАРОСТИ У ЗЕМЉАМА
ЗАПАДНОГ БАЛКАНА“**

кандидата др Јелене Брцански, запослене у Институту за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“.

Ментор: Проф. др Александра Јовић Вранеш.

Комисија за оцену завршене докторске дисертације именована је у саставу:

1. Проф. др Весна Бјеговић Микановић, професор Медицинског факултета у Београду
2. Проф. др Мирјана Бобић, професор Филозофског факултета у Београду
3. Проф. др Момчило Мирковић, професор Медицинског факултета у Приштини

На основу анализе приложене докторске дисертације, комисија за оцену завршене докторске дисертације једногласно подноси Научном већу Медицинског факултета следећи

ИЗВЕШТАЈ

А) Приказ садржаја докторке дисертације

Докторска дисертација др Јелене Брцански написана је на укупно 109 страна и подељена је на следећа поглавља: Увод; Циљеви рада; Материјал и методе; Резултати; Дискусија; Закључци; и Литература.

У дисертацији се налази укупно 20 табела, два графикона, две схеме и две слике. Докторска дисертација садржи сажетак на српском и енглеском језику, биографију кандидата и податке о комисији.

1.1. У Уводу је дефинисано шта су социјалне детерминанте здравља и како су оне повезане са раним периодом живота. Објашњено је порекло одређених социјалних фактора у земљама Западног Балкана који детерминишу здравствене исходе у раном периоду живота. Дат је осврт на значај безбедног и подржавајућег окружења у раном периоду живота; објашњен појам малнутриције и антропометријских показатеља – фактора раста и стања ухрањености деце до пет година старости; као и значај одговарајуће здравствене заштите у овом периоду живота. На крају увода истакнута је важност проучавања неједнакости у здрављу које су детерминисане социјалним факторима.

1.2. Циљеви рада су прецизно дефинисани. Базирани су на утврђивању предиктора из групе социјалних детерминанти здравља (демографских, социјалних, економских, етничких и географских карактеристика јединица посматрања) које детерминишу вредности показатеља раста и стања ухрањености деце до 5 година у земљама Западног Балкана; односно утврђивању регионалних разлика у показатељима раста и стања ухрањености деце до 5 година старости у земаљама Западног Балкана, као и

међу земљама Западног Балкана; односно утврђивању разлика у наведеним показатељима у различитим периодима истраживања.

- 1.3. У поглављу „Материјал и методе“ наведено је да су коришћене базе података међународног Истраживања вишеструких показатеља – праћење стања и положаја жена и деце (Multiple Indicator Cluster Survey – MICS), у земљама Западног Балкана (Босна и Херцеговина, Република Македонија, Црна Гора и Република Србија). Сагласност за коришћење база обезбеђена је од стране УНИЦЕФА. У студији су се користили подаци добијени из три сета упитника: Упитник о деци млађој од пет година која живе у домаћинству; Упитник за жену старости 15–49 година; и Упитник за домаћинство. У оквиру статистичке обраде података коришћене су методе дескриптивне и интерференцијалне статистике. Коришћени статистички модели су детаљно описани.
- 1.4. Дискусија је написана јасно и прегледно, уз приказ података других истраживања са упоредним прегледом добијених резултата докторске дисертације.
- 1.5. Закључци прате постављене циљеве и сажето приказују најважније налазе који су проистекли из резултата рада. Коришћена литература садржи списак од 141 референце.

Б) Кратак опис постигнутих резултата

Дистрибуција демографских, социјалних, економских, етничких, као и географских карактеристика јединица посматрања деце до 5 година старости у земљама Западног Балкана приказана је по периодима истраживања.

У овој студији доказано је постојање значајне разлике у дистрибуцији деце опште и ромске популације у односу на антропометријске варијабле тј. факторе раста и стања ухрањености деце до пет година старости.

Посматрано у свим земљама, у оба периода истраживања, најзначајнији предиктори свих испитиваних фактора раста и стања ухрањености су: етничка припадност, материјално стање домаћинства и образовање мајке. Такође, уочавају се и значајне разлике међу земљама.

Идентификовани предиктори умереног и тешког облика заостајања у расту деце до 5 година старости у земљама Западног Балкана су етничка припадност, материјално стање домаћинства и образовање мајке. Ромска деца имају скоро 4 пута већу шансу да развију умерени или тешки облик заостајања у расту у односу на децу која припадају општој популацији (OR=3,97; 95% CI 3,57–4,41). Значајно се шанса за развијање умереног или тешког облика заостајања у расту смањује са повећањем индекса благостања домаћинства израженог у квинтилима. У односу на децу из најсиромашнијих домаћинства, деца из домаћинстава у оквиру другог квилнила благостања имају 40% мању шансу да развију умерени или тешки облик заостајања у расту, из средњег квинтила 50% мању шансу, из четвртог 59% мању шансу, док најбогатији у односу на насиромашније имају 65% мању шансу да развију умерени или тешки облик заостајања у расту (OR=0,60; 95% CI 0,52–0,69; OR=0,49; 95% CI 0,42–0,58; OR = 0,40 95% CI 0,35–0,48; OR=0,35; 95% CI 0,29–0,41).

У односу на земљу порекла деца из Црне Горе имају 1.2 пута већу шансу да развију умерени или тешки облик заостајања у расту у односу на децу из Србије (МИКС 5), док деца из Македоније имају 30% мању шансу да се нађу у групи деце са умереним или тешким обликом заостајања у расту (OR=1,18; 95% CI 1,00–1,39; OR=0,70; 95% CI 0,57–0,86).

Значајно се смањује шанса деце да се нађу у групи са умереним или тешким обликом заостајања у расту са порастом нивоа образовања мајке. Шанса да развију умерени или

тешки облик заостајања у расту мања је за 80% код деце чије мајке имају виши или висок ниво образовања у односу на децу чије мајке немају завршену основну школу (OR=0,20; 95% CI 0,16–0,25).

Када су у питању предиктори прекомерне ухрањености и гојазности деце до 5 година старости у земљама Западног Балкана – шанса да се нађу у групи деце која су прекомерно ухрањена или гојазна у земљама Западног Балкана за 72% је мања код деце која припадају ромској популацији у односу на децу из опште популације (OR=0,28; 95% CI 0,24–0,33).

Регионалне разлике унутар држава су такође изражене. У свим земљама Западног Балкана уочено је постојање регионалних разлика унутар држава у вредностима показатеља раста и стања ухрањености деце до пет година старости.

Посматрано у Србији у два периода истраживања 2010. и 2014. године уочавају се значајне разлике у великом броју категорија показатеља раста и стања ухрањености деце до пет година старости. Деца која су учествовала у истраживању 2010. године имала су 1,4 пута већу шансу да имају тежак облик заостајања у расту, за 42% мању шансу да буду умерено потхрањена, 1,6 пута већу шансу да буду прекомерно ухрањена и 1,9 пута већу шансу да буду гојазна у односу на децу која су учествовала у истраживању 2014. године (AOR=1,44; 95% CI 1,16–1,79; AOR=0,58; 95% CI 0,56–0,76; AOR=1,59; 95% CI 1,34–2,47; AOR=1,96; 95% CI 1,55–2,47).

Ц) Упоредна анализа докторске дисертације са резултатима из литературе

Различите студије бавиле су се предикторима који доводе до поремећаја у расту и стању ухрањености деце до пет година старости, а многе од њих описују повезаност заостајања у расту и потхрањености са сиромаштвом, ниским нивоом образовања

мајки, припадношћу вулнерабилним групама становништва, етничком припадношћу, али и географским карактеристикама у смислу типа насеља и региона у којима испитаници живе (Webb i sar, 2018; Parekh i sar, 2011; Zukiewicz-Sobczak i sar, 2014; Panov i sar, 2017; Smith i sar 2015; Kombi i sar, 2017; Hoseini i sar, 2015; Sharaf i sar, 2016; Sobrino i sar, 2016; Dyer i sar, 2017; Ahrens i sar, 2014; Cadenas-Sanchez i sar, 2016; Milcher, 2010; Salioska i sar, 2017; Gatti i sar 2016; Alexiadou i sar, 2018; Huda i sar, 2018; Sinha i sar, 2018).

Слична истраживања за читав регион Западног Балкана нису рађена.

У овој докторској дисертацији су доказане разлике у факторима раста и стања ухрањености деце до пет година старости међу државама Западног Балкана. Истраживања спроведена на популацији деце до 5 година старости у различитим земљама показују варирања која се односе на преваленцу умереног и тешког заостајања у расту: Хрватска 1%; Албанија 22%; Азербејџан 13%; Белорусија 3%; Босна и Херцеговина 7%; ФР Македонија 9%; Грузија 12%; Јерменија 13%; Казахстан 13%; Киргистан 14%; Молдавија 8%, Румунија 10%; Русија 13%; Србија 6%; Туркменистан 15%; Турска 12%; Украјина 5%; Узбекистан 15%; Црна Гора 5%; Таџикистану 27%. Такође варирају међу земљама и вредности преваленције умерене и тешке потхрањености: Белорусија, Хрватска и Украјина 1%; Албанија 8%; Азербејџан 7%; Босна и Херцеговина 2%; ФР Македонија 2%; Грузија 3%; Јерменија 4%; Казахстан 4%; Киргистан 3%; Молдавија 4%, Румунија 3%; Русија 3%; Србија 2%; Турска 4%; Узбекистан 5% ; Црна Гора 3%; Туркменистану 11%) (Minujin i sar, 2013). Такође кроз многе студије доказано је постојање регионалних разлика у процењеним факторима раста и стања ухрањености деце до пет година старости (El-Mouzan i sar, 2010; Kombi i sar, 2017; Hoseini i sar, 2015; Sharaf i sar, 2016; Sobrino i sar, 2016;).

Резултати многих европских истраживања указују на изузетну вулнерабилност ромске популације у Централној и Источној Европи, која је повезана са сиромаштвом, али и неадекватним условима живота, што је и ова дисертација доказала (Parekh i sar, 2011; Milcher i sar, 2010).

Д) Објављени радови који чине део докторске дисертације

Brcanski J, Jović-Vraneš A, Marinković J, Favre D. Social determinants of malnutrition among Serbian children aged < 5 years: ethnic and regional disparities. *International journal of public health*. 2014 Oct 1;59(5):697-706.

Е) Закључак (образложење научног доприноса)

Ова докторска дисертација је урађена према свим принципима научног истраживања. Циљеви су били прецизно дефинисани, научни приступ је био оригиналан и пажљиво изабран, а методологија рада је била савремена. Резултати су прегледно и систематично приказани и дискутовани, а из њих су изведени одговарајући закључци.

Оригинални научни допринос овог истраживања односи се на сумирање и поређење вредности показатеља раста и стања ухрањености у земаљама које припадају региону Западног Балкана и идентификацији значајних предиктора који доприносе поремећајима раста, односно стања ухрањености деце млађе од пет година старости, а повезане су са социјалним детерминантама здравља. На основу доступне литературе установљено је да поређења вредности показатеља раста и стања ухрањености деце млађе од пет година старости као и испитивања повезаности ових показатеља са демографским, социјалним, економским и географским предикторима у земљама Западног Балкана нису рађена. Ово је посебно значајно са аспекта стварања стратешких опредељења, како би се програмском орјентацијом радило на смањењу

разлика/неједнакости у вредностима показатеља раста и стања ухрањености деце, јер лоше вредности ових показатеља излажу целокупно друштво оптерећењу које се огледа лошим здравственим, економским и социјалним појавама.

На основу свега наведеног, и имајући у виду досадашњи научни рад кандидата, комисија предлаже Научном већу Медицинског факултета Универзитета у Београду да прихвати докторску дисертацију др Јелене Брцански и одобри њену јавну одбрану ради стицања академске титуле доктора медицинских наука.

У Београду, 14.5.2019. године

Чланови комисије:

Ментор:

Проф. др Весна Бјеговић Микановић

Проф. др Александра Јовић Вранеш

Проф. др Мирјана Бобић

Проф. др Момчило Мирковић